

ชื่อผลงานวิจัย (ไทย)

อุดมการณ์และกระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่

ชื่อผลงานวิจัย (อังกฤษ)

The Ideology and Process of Home School Management in Chiang Mai Province

ชื่อนักวิจัย

ดร.วรารณณ์ อนุวรรตน์

ปีที่ผลงานวิจัยเสร็จ

2553

ประเภทของงานวิจัย

อื่นๆ

คำสำคัญ

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว , คุณภาพการจัดการศึกษา

ความเป็นมา/หลักการและเหตุผล

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School) เป็นการศึกษาทางเลือกในรูปแบบหนึ่งซึ่งไม่ยึดติดว่าการจัดการศึกษา จะเกิดขึ้นแต่เฉพาะในโรงเรียนเท่านั้น อีกทั้งยังเป็นการจัดการศึกษาที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดการปฏิรูปการศึกษาของไทยอันเป็นที่มาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบัน ในส่วนที่ว่าการศึกษาที่แท้จริงควรเป็นวิถีชีวิตของทุกคน และทุกส่วนในสังคมควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (All for Education) ซึ่งองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวที่ถือว่าเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในการวางรากฐานชีวิตให้กับมนุษย์ ควรจะเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมต่อการจัดการศึกษามากขึ้น (ประเวศ วะสี, 2541 : 4 - 5) ดังที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 มีการตรากฎหมายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งเป็นกฎหมายสำคัญที่ได้คืนสิทธิให้แก่ครอบครัวในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและได้เปิดโอกาสให้ บิดา มารดา ผู้ปกครองที่มีความพร้อมและความต้องการ มีสิทธิจะจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานได้

ถึงแม้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะมีความเชื่อ อุดมการณ์ที่ชัดเจนเป็นของตนเอง ที่ต่างจากระบบการศึกษากระแสหลัก ลักษณะการจัดการศึกษาของแต่ละครอบครัวแตกต่างกันไปตามรากฐานความเชื่อหรืออุดมการณ์ แต่มีจุดร่วมของภูมิหลังและประสบการณ์ของครอบครัวบางประการที่คล้ายคลึงกันและเป็นส่วนผลักดันให้เกิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวขึ้น แม้ว่าการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะเป็นการจัดการศึกษาที่บิดามารดาได้ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยเชื่อว่าจะก่อประโยชน์สูงสุดแก่บุตรหลานของตน

ก็ตาม แต่ก็ยังประสบกับปัญหาและอุปสรรคในหลายด้าน (ยุทธชัยและอุทัยวรรณ เฉลิมชัย, 2543 : 319 – 321; อมรวิรัช นาคทรพรพ, 2543 : 21) อาทิ ด้านบิดามารดา ด้านผู้เรียน และด้านภาครัฐ แต่ก็ยังมีครอบครัวจำนวนหนึ่งที่ยังยึดมั่นจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยมีความเชื่อว่าครอบครัวสามารถที่จะพัฒนาบุตรธิดาได้ดีกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียนจากรายงานการวิจัยของสมจิตร์ ยิ่งยงดำรงฤทธิ์ (2551 : บทคัดย่อ) พบว่า วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัว มีความสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้จะบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตประจำวัน และประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง นอกจากนี้จันทน์กฤษณา ผลวิวัฒน์ (2541 : บทคัดย่อ) ยังพบว่า กระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้วางพื้นฐานการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยได้บูรณาการหลักสูตรกับวิถีชีวิตตามความสนใจของบุตรธิดา เน้นการมีประสบการณ์ตรง ใช้สื่อของจริงรวมทั้งการวัดและประเมินผลมีความหลากหลายตามสภาพจริง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษาเกี่ยวกับอุดมการณ์และกระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เป็นประเด็นสำคัญที่ต้องการคำตอบเชิงประจักษ์

ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาอุดมการณ์และกระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นแนวทางให้กับบิดามารดา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในการทำความเข้าใจ สนับสนุน ส่งเสริมให้ครอบครัวสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ เป็นไปตามความมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 คือการที่ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง คนมีความสุข นอกจากนี้จังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ภูมิปัญญา มีประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ เป็นเมืองที่ถูกกำหนดให้เป็นเมืองหลักของภาคเหนือ คือเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาในทุก ๆ ด้านรวมทั้งการศึกษา อีกทั้งจังหวัดเชียงใหม่ยังมีความได้เปรียบในด้านโครงสร้างพื้นฐานเมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือ ประชากรมีทั้งชนชั้นสูง ชนชั้นกลางที่มีการศึกษา และมีคนยากจนจำนวนมากที่อาศัยในจังหวัดเชียงใหม่ แต่ก็ยังมีผู้ปกครองจำนวนหนึ่งที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรธิดาของตน เมื่อเป็นเช่นนี้การศึกษาอุดมการณ์และกระบวนการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่จึงสามารถนำไปเปรียบเทียบกับท้องถิ่นอื่น ๆ ได้ดี

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาอุดมการณ์และกระบวนการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ส่งผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อนำเสนอลักษณะการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ที่ส่งผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบ่งลักษณะการศึกษออกเป็น 2 ระยะดังนี้ ระยะที่หนึ่งเป็นการศึกษาบริบท อุดมการณ์และกระบวนการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อสรุปลักษณะการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ ที่ครอบคลุมแนวคิดอุดมการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ระยะที่สองเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ตามข้อค้นพบที่เกิดจากระยะที่ 1 โดยการนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ส่งผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้วิพากษ์และกำหนดเป็นทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่งของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีประสิทธิภาพ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว จำนวน 20 ครอบครัว ผู้ให้ข้อมูลหลักได้มาโดยวิธีการเสนอชื่อ (Snow ball Sampling) จำนวนทั้งสิ้น 90 คน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีความสำคัญกับความรูสึกนึกคิดของมนุษย์ และการบันทึกการสังเกตพฤติกรรม โดยมีเครื่องมือที่สำคัญดังนี้ แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guideline) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแนวทางการจัดเวทีประชาคม

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลและเอกสารเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
2. สร้างและหาประสิทธิภาพของชุดดำเนินการที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลการศึกษา
3. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการศึกษาเชิงลึก เป็นการศึกษาริบทของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลครอบครัวและอดีตครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม สรุปลงข้อค้นพบโดยสังเคราะห์เป็นอุดมการณ์และลักษณะการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียน และการจัดเวทีประชาคม (People Forum) เป็นการนำเสนออุดมการณ์และกระบวนการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ส่งผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ที่เป็นผลจากการศึกษาเชิงลึก เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้วิพากษ์และกำหนดเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของจังหวัดเชียงใหม่

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปบันทึกการสัมภาษณ์ และการสนทนาแบบคำต่อคำมากำหนดหมวดหมู่ตามประเด็นคำถามหลักในการวิจัย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดรหัส (Code) ในแต่ละหัวข้อและใช้เครื่องสมองกลโปรแกรมสำเร็จรูป “ATLAS. ti 4.2” ช่วยในการวิเคราะห์ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปของการวิจัย
2. ตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) ของข้อมูลจากแหล่งผู้ให้ข้อมูลเอง เนื่องจากวิธีการรวบรวมข้อมูลเป็นลักษณะการสื่อความหมายแบบโต้ตอบกันทั้งสองฝ่าย (Two Ways Communication) ทำให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลได้อย่างเต็มที่ และสามารถเก็บรายละเอียดปลีกย่อยของข้อมูลที่นำเสนอได้มากและตรงประเด็นที่ต้องการจึงให้ความถูกต้องแม่นยำในการวิจัยได้

ผลการวิจัย

ทุกครอบครัวมีพื้นฐานความเชื่อที่คล้ายคลึงกันว่าบุตรธิดาของตนต้องเรียนรู้อย่างมีความสุข และความรู้ที่ได้รับจะต้องนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง แต่แนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดาของแต่ละครอบครัวจะมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 3 ลักษณะตามลักษณะของอุดมการณ์ของผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ กลุ่มการศึกษาเพื่อชีวิตมี 4 ครอบครัว ครอบครัวที่ศรัทธาในศาสนา มี 1 ครอบครัว กลุ่มที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ มีจำนวน 10 ครอบครัว

ผลการวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพของผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว พบว่าผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีศักยภาพที่มีความคล้ายคลึงกัน ในลักษณะเฉพาะของครอบครัวพบว่าทุกครอบครัวบิดามารดาจะมีความรู้ความสามารถเฉพาะตัว โดยมีคุณวุฒิทางการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีประสบการณ์ที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ และเป็นตัวแบบที่ดีให้กับบุตรธิดา ส่วนคุณลักษณะที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้จะพบว่าบิดามารดามีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี ทำให้สามารถรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการจัดการเรียนรู้ให้กับบุตรธิดา มีฐานะทางสังคม อาทิ เป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้นำชุมชน เป็นนักวิชาการซึ่งมีบรรยากาศทางวิชาการที่เอื้อต่อการที่ผู้เรียนจะได้นำความรู้ไปใช้ นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนในการเข้าถึงผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ทรัพยากรทางการศึกษา และผู้จัดการศึกษายังได้จัดสรรเวลาในการพัฒนาผู้เรียนเต็มเวลา

สำหรับความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวพบว่าผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีความสามารถในการจัดทำหลักสูตรและแผนการจัดการเรียนรู้สำหรับบุตรธิดาของตนเอง โดยเน้นการสร้างทักษะชีวิตในการพึ่งตนเองและปูพื้นฐานใน

การเข้าสู่ระบบโรงเรียน โดยที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรและแผนการจัดการศึกษาสำหรับตนเอง นอกจากนี้ยังเป็นหลักสูตรเฉพาะสำหรับผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ของครอบครัวพบว่าผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวทำหน้าที่เป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวก (Facilitator) ในการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวจะเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ คิดเป็น ทำเป็น ผู้เรียนจึงเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนจะเรียนรู้โดยการผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างสมดุลจากผู้จัดการศึกษา ตลอดจนปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา สำหรับการวัดและประเมินผล ผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวจะวัดและประเมินผลจากสภาพที่แท้จริงของผู้เรียน ตามความสามารถของผู้เรียน โดยใช้วิธีการที่หลากหลายในการวัดและประเมินผลเพื่อสะท้อนให้เห็นพัฒนาการการเรียนรู้ของบุตรธิดา ตลอดจนคุณภาพของการจัดการศึกษาที่ครอบครัวเป็นผู้จัดการศึกษาให้กับบุตรธิดาของตน

ผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ได้ขอจดทะเบียนจัดการศึกษาโดยครอบครัวกับหน่วยงานอยู่ 2 หน่วยงาน คือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โดยกระบวนการจัดการศึกษาทุกครอบครัวมี จุดร่วมของกระบวนการจัดการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยสรุปประเด็นวิเคราะห์ออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านหลักสูตรและแผนการจัดการศึกษา ที่ยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน เน้นให้บุตรธิดาเป็นผู้ค้นพบความรู้และสรุปเป็นองค์ความรู้ด้วยตนเอง ทั้งนี้จะเน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการสาระความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวมโดยไม่แยกส่วนกับวิถีชีวิตประจำวัน 3) ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ เน้นให้บุตรธิดาเป็นผู้กระทำ (Active) และสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Construct) บิดามารดาจึงทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ 4) ด้านสื่อการเรียนรู้ ทุกครอบครัวเห็นความสำคัญของการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ จึงได้มีการนำสื่อต่าง ๆ มาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตรธิดา 5) ด้านการวัดและประเมินผลการจัดการศึกษา ทุกครอบครัวได้ทำการประเมินผลการเรียนรู้ของบุตรธิดา ด้วยวิธีการประเมินตามสภาพจริง และ 6) ด้านการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับครอบครัวในการส่งเสริมครอบครัวให้สามารถจัดการศึกษาได้

สำหรับลักษณะการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พบว่ากระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและถูกกำหนดมาจากอุดมการณ์ของผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งเป้าหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเพื่อให้บุตรธิดาเป็นคนดี คนเก่งและมีความสุข คือการที่บุตรธิดามีทักษะและความสามารถในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ทักษะกระบวนการคิด กระบวนการจัดการ และการนำความรู้ไปใช้ มีความรับผิดชอบต่องานของตนเอง ต่อครอบครัว และชุมชน และมีเจตคติต่อการเรียนรู้ มีความชอบพอใจในศิลปะ ดนตรี กีฬา มีความร่าเริง สนุกสนาน มองโลกในแง่ดี มีสุขภาพร่างกายหรือสุขอนามัย พอใจในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น พึงพอใจในชีวิตของตนเองและห่างไกลสิ่งเสพติด ทั้งนี้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้จัดการศึกษายังคงประสบปัญหา ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปปัญหาและอุปสรรคของการจัดการศึกษาเป็น 3 ด้าน คือ การขาดหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงความชัดเจนในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และกระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

เพื่อให้การดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีความเป็นไปได้ และได้รับการยอมรับถึงการมีอยู่ในรูปแบบของการศึกษาทางเลือกในลักษณะของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ภาครัฐ ครอบครัว และองค์กรที่เกี่ยวข้อง จะต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในลักษณะของกัลยาณมิตร โดยเข้าใจในข้อจำกัดของแต่ละฝ่ายและร่วมรับผิดชอบในการสนับสนุนให้ครอบครัวสามารถจัดการศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้สรุปบทบาทสำคัญของภาครัฐ ครอบครัว และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ บทบาทของครอบครัวมี 2 ลักษณะคือ บิดามารดา ควรพัฒนาตนเองในการแสวงหาความรู้ เช่น ทฤษฎีทางจิตวิทยา หลักการสอนและวิธีการสอนต่าง ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบุตรธิดาให้มากที่สุด และควรเปิดโอกาสให้บุตรธิดาได้ร่วมกิจกรรมในระบบโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเปิดโลกทัศน์ของบุตรธิดา สำหรับบทบาทของภาครัฐ แบ่งได้เป็น 3 ลักษณะคือ จัดให้มีองค์กรหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่จะเข้ามามีบทบาทในการดูแลโครงสร้างการบริหารจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ชัดเจน จัดสรรงบประมาณทรัพยากรในการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่เป็นระบบ และจัดการพัฒนาบุคลากรกลุ่มผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวตามความเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ทางการศึกษา

เช่นเดียวกับการศึกษาในระบบ เพื่อให้ครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวเกิดความมั่นใจในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

อนึ่งบทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้อง ควรมีการสร้างเครือข่ายทั้งหน่วยงานของภาครัฐในพื้นที่ และองค์กรที่สนับสนุนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว อาทิ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียนเอกชนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมถึงสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในพื้นที่ ตลอดจนองค์กร สมาคมเอกชนควรเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว อาทิ การให้บริการสื่อ วัสดุและอุปกรณ์ ห้องปฏิบัติการ บุคลากรผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครอบครัวที่จัดการศึกษา

อภิปรายผล

อุดมการณ์การจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากการศึกษาพบว่า อุดมการณ์อันเป็นที่มาในการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรธิดาคือ การเรียนรู้ด้วยความสุข ซึ่งหมายถึง ความสามารถที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองและความรู้ที่ได้รับจะต้องนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ถึงแม้แนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดาของแต่ละครอบครัวจะมีลักษณะเฉพาะเป็นของตัวเอง

ในด้านศักยภาพของบิดามารดา พบว่าผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีศักยภาพที่มีความคล้ายคลึงกัน สอดคล้องกับลักษณะทั่วไปของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศสหรัฐอเมริกาที่จะเป็นครอบครัวที่มีระดับการศึกษาและมีรายได้สูงกว่าระดับเฉลี่ยของคนทั่วไป (ยูทริซย์ เฉลิมชัย, 2549 : 84-87) เช่นเดียวกับในประเทศไทยจากรายงานการติดตามประเมินผลเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (จินตนา ศักดิ์ภู่อารัม, 2552 :44) พบว่าผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และประกอบอาชีพรับจ้าง หรือธุรกิจส่วนตัว สอดคล้องกับข้อมูลในรายงานการวิจัยสภาพการณ์และฐานข้อมูลการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย (ยูทริซย์ เฉลิมชัย, 2549 : 64-66) พบว่าผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาตรีและประกอบอาชีพเป็นแม่บ้านมากที่สุด ทำให้ส่งผลต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มีประสิทธิภาพ

การที่ผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้ที่มีความรู้ดี จึงดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตรธิดาได้ดี โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์เดิมของตัวเอง รวมทั้งได้ศึกษาค้นคว้าและแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตนเองให้ก้าวทันเทคโนโลยีที่ทันสมัยอยู่เสมอ

กระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากที่ผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ขอจดทะเบียนจัดการศึกษาโดยครอบครัวกับหน่วยงาน 2 หน่วยงาน คือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ซึ่งกระบวนการจัดการศึกษาของครอบครัวมีความคล้ายคลึงกันโดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียนหมู่บ้านได้กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลา การวัดและประเมินผล เงื่อนไขการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน ทั้งนี้เพื่อความเป็นมาตรฐานในการจัดการศึกษาเช่นเดียวกับการศึกษาในระบบโรงเรียน

สำหรับกระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พบว่า ทุกครอบครัวดำเนินการจัดการศึกษาให้กับบุตรธิดาด้วยวิธีการที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตัวเอง ซึ่งการจัดการศึกษาของครอบครัวจะมีความแตกต่างในพื้นที่ฐานความพร้อมของครอบครัวและบุตรธิดาที่จะให้น้ำหนักความสำคัญในจุดเน้นที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของจินตนา ศักดิ์ภู่อารัม (2552 : 83 - 85) ซึ่งได้ทำการติดตามประเมินผลเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พบว่า ครอบครัวได้จัดการศึกษาตามความถนัดความสนใจและความพร้อมในการเรียนรู้ของบุตรธิดาเป็นหลัก การจัดการเรียนรู้ของครอบครัวจึงมีภาพการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างกันไป ตามศักยภาพ ความคาดหวังทัศนคติ ความเชื่อของบิดามารดา ความสนใจ ความต้องการและศักยภาพของบุตรธิดาที่แตกต่างกัน

ทั้งนี้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ของทุกครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่มีความคล้ายคลึงกันโดยผู้จัดการศึกษาจะเน้นให้บุตรธิดาได้เรียนรู้จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงตามวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมรอบตัวที่ครอบครัวได้เข้าไปสัมพันธ์เชื่อมโยง บุตรธิดาจึงเรียนรู้ด้วย

ตัวเองอย่างอิสระเป็นไปตามธรรมชาติ จากเรื่องที่น่าสนใจและต้องการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการสาระความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน อย่างเป็นองค์รวมโดยไม่แยกส่วนกับวิถีชีวิต ทั้งนี้เพราะครอบครัวต้องการให้บุตรธิดาได้เรียนรู้สาระความจริงของชีวิต มีทักษะชีวิตที่ดี เพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ต่อไป

สำหรับการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัว พบว่าครอบครัวจะเน้นให้บุตรธิดาเป็นผู้กระทำ (Active) และสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Construct) ซึ่งบิดามารดาทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ โดยมีหน้าที่สนับสนุนและจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้บุตรธิดาได้เรียนรู้ที่เหมาะสมตามเวลาและโอกาส

ทั้งนี้ทุกครอบครัวที่จัดการศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ต่างก็เห็นความสำคัญของการใช้สื่อในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ที่ ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจตลอดจนการเพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ ในการสร้างสถานการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน จึงได้มีการนำสื่อการเรียนรู้มาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับบุตรธิดาของตน ซึ่งได้แก่ สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยโดยเฉพาะคอมพิวเตอร์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อบุคคล สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อของจริงตามธรรมชาติและสื่อที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว โดยเห็นว่า ทุก ๆ สื่อมีความสำคัญและจำเป็นต่อการเรียนรู้ โดยแต่ละครอบครัวมีวิธีการเลือกใช้สื่อแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับบริบทของครอบครัว

ประการสุดท้าย ด้านการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พบว่าภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมกับครอบครัวในการส่งเสริมครอบครัวให้สามารถจัดการศึกษาได้ อาทิ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน

ลักษณะการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ส่งผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ในจังหวัดเชียงใหม่

จากการจัดเวทีประชาคมเพื่อนำเสนอลักษณะการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ระดมความคิดเห็นเพื่อให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนได้ข้อสรุปว่า ผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีเป้าหมายของการจัดการศึกษาเพื่อให้บุตรธิดาเป็นคนดี คนเก่งและมีความสุข กล่าวคือการทำบุตรธิดามีทักษะและความสามารถในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ทักษะกระบวนการคิด กระบวนการจัดการ และการนำความรู้ไปใช้ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อครอบครัว และชุมชน และมีเจตคติต่อการเรียนรู้ มีสุนทรียภาพในศิลปะ ดนตรี กีฬา มีความ ร่าเริง สนุกสนาน มองโลกในแง่ดี มีสุขภาพร่างกายหรือสุขอนามัย และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ มีความพึงพอใจในการดำรงชีวิตในลักษณะการพึ่งตนเอง และห่างไกลสิ่งเสพติด ซึ่งสอดคล้องกับกลุ่มผู้เรียน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และองค์กรเอกชนที่เห็นว่าการจัดการศึกษาควรให้ผู้เรียนเรียนรู้ที่จะพึ่งตนเอง เป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนและสังคม

ถึงกระนั้นการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยังคงประสบปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษา ซึ่งผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้เสนอข้อมูลในเวทีประชาคมสรุปได้เป็น 3 ด้านดังนี้ ประการแรกการขาดหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการจัดการศึกษาทางเลือกโดยเฉพาะ ประการที่สองขาดความชัดเจนในการปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และประการสุดท้ายได้แก่ปัญหาในด้านกระบวนการจัดการศึกษาของครอบครัวโดยตรง สะท้อนให้เห็นว่าการจัดการศึกษาโดยครอบครัวถึงแม้จะมีมากกว่ายี่สิบปีในประเทศไทย ถึงกระนั้นครอบครัวที่จัดการศึกษายังประสบปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษา ดังนั้นผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวจึงต้องการความมั่นใจในการจัดการศึกษาให้กับบุตรธิดา และจากทัศนะของผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มีต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ที่มีความเชื่อว่าผู้สอนยังขาดความรู้และประสบการณ์ด้านศึกษาศาสตร์ จากความเชื่อนี้เผยให้เห็นว่า ในส่วนลึกของผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้น ต้องการที่จะจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนให้มีคุณภาพ จากความตั้งใจที่ดีของผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ภาครัฐควรส่งเสริมให้ผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถจัดการศึกษาได้ถูกต้องตามหลักการหรือทฤษฎีด้านศึกษาศาสตร์ เพื่อสร้างความมั่นใจในการจัดการศึกษาให้กับบุตรธิดา เมื่อผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นครูที่ดีจะส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียน และส่งผลต่อการเป็นพลเมืองที่ดีของชาติในอนาคต

ขณะที่การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ไม่สามารถดำเนินการโดยบิดามารดาได้ตามลำพัง เพราะครอบครัวต้องอาศัยทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนการสนับสนุนจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้เกิดกับผู้เรียน จึงต้องมีการติดต่อ สร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ในสังคม เพื่อให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถอยู่และดำเนินต่อไปได้ โดยมีภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมกับครอบครัวในการส่งเสริมครอบครัวให้สามารถจัดการศึกษาได้ อาทิ หน่วยงานภาครัฐ คือ สำนักงานเขตพื้นที่ศึกษาองค์กรเอกชน คือ โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี และสถาบันทางการศึกษา

สมาคม องค์กรเอกชน ซึ่งการสนับสนุนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถดำเนินไปในลักษณะของการสนับสนุนสื่อ แหล่งเรียนรู้ ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนการจัดกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครอบครัวที่จัดการศึกษา เพื่อที่การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีคุณภาพ ตามมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1. การวิจัยนี้ศึกษาในบริบทของจังหวัดเชียงใหม่ ในการนำผลการวิจัยไปใช้จึงควรคำนึงถึงความแตกต่างกันในด้านค่านิยม ประเพณีและวัฒนธรรม
2. ผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวและหน่วยงานภาครัฐควรร่วมมือกันเพื่อให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยภาครัฐควรมองหาส่วนที่ครอบครัวทำได้ดีและนำมาพัฒนาเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับครอบครัวอื่นที่จัดการศึกษา และรัฐควรที่จะเติมเต็มให้ครอบครัวสามารถจัดการศึกษาได้สมบูรณ์ อาทิ การประสานงานให้ความช่วยเหลือในการจัดทำแผนการจัดการศึกษา การให้ความร่วมมือกับครอบครัวในการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง การจัดหาสื่อและแหล่งเรียนรู้ให้กับครอบครัว
3. องค์กรที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือและสนับสนุนครอบครัวให้สามารถจัดการศึกษาได้ โดยการให้ความรู้ สารสนเทศผ่านสื่อต่าง ๆ สื่อวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เพื่อเป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว หรือสร้างเครือข่ายแหล่งข้อมูลข่าวสาร โดยทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษาทั้งทางโทรศัพท์หรือการพบปะโดยตรงเกี่ยวกับความรู้ ข้อมูลข่าวสารในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ให้บริการสื่อ และแหล่งเรียนรู้ ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครอบครัว

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงนโยบายในเรื่องการวางกรอบแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของภาครัฐต่อการศึกษาทางเลือก
2. ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยเป็นงานวิจัยที่นักวิชาการร่วมกับครอบครัวในการพัฒนาผู้เรียนโดยเน้นความหลากหลายในวิธีการจัดการเรียนรู้ สื่อ การวัดและประเมินผล
3. ควรมีการวิจัยในการหารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่สอดคล้องกับบริบทของครอบครัว เช่น การศึกษารูปแบบของการเรียนร่วมระหว่างการศึกษาในระบบและการจัดการศึกษาโดยครอบครัว